

культурах дуже багато. Ці символи також мали широке розповсюдження в Італії, Ірані, Туркменістані, Греції, Мексиці, Китаї, Японії, Росії, Тибеті тощо. Більш глибоку інформацію щодо розповсюдження цього та інших позитивних знаків можна знайти у книзі відомої української авторки Анастасії Нових – «АллатРа», підтвердження яких є у музеях різних країн та історичній літературі.

Наведений аналіз символіки, дає змогу зробити певні висновки. По-перше, з давнини люди на різних континентах, з різним способом життя та культурою мали дуже відповідальне ставлення до знаків і символів, по-друге, люди володіли єдиним знанням, що трансформувалося у оточуюче середовище та визначалось через знаки.

Сьогодні древній знак «АллатРа» як ніколи потрібен нашому суспільству та Україні, адже несе у собі духовну основу, стає добрим вектором та напрямком розвитку людей.

Таким чином, метою сучасної людини має бути розкриття, тих вічних Знань, які наші предки залишили у міфах, орнаментах, символах, народних видах творчості, відкрити це безмежне джерело мудрості, щоб жити по законах совісті та честі.

Література

1. Юнг К.Г. Архетип и символ / К.Г. Юнг // Сб. работ Юнга. - М., 1991. – 304с.
2. Новых А. АллатРа [Електронний ресурс] / А. Новых // Режим доступу: <http://allatra.info>
3. K. Pustovoytov: Weathering rinds at exposed surfaces of limestone at Göbekli Tepe. In: Neo-lithics. Ex Oriente, Berlin 2000 (14C-Dates).
4. Платар – музей історичного культурного надбання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.platar.org.
5. Kimbell Art Museum. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.kimbellart.org
6. Rosicrucian Egyptian Museum & Planetarium. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.egyptianmuseum.org/>
7. Софіївський Собор у Києві. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/mozaiki_sofiivskogo_soboru.shtml

УДК 130.2 + 39 + 321 +323.1/.2 + 304

Владислав Волобуєв
Ганна Стояцька

Гібридний символізм в контексті громадянського протесту: український досвід

Аналізуються український досвід реконструкції національної самоідентифікації, що відбувається на тлі гострих соціокультурних трансформацій. Здійснюється дослідження феномену гібридних символів як амбівалентного фактора самототожності особистості у транзитивному суспільстві.

Ключові слова: *символи, гібрид, самоідентичність, культурна самоідентифікація, мультикультуралізм.*

Ukrainian experience of reconstruction of national self-definition is analysed in research. This experience is examined as part of sharp social and cultural transformations. The article of research is the phenomenon of hybrid symbols of contemporaneity. A hybrid is investigated as a contradictory factor of self-determination is in cardinally changing society.

Key words: *symbols, hybrid, self-identity, cultural self-definition, multiculturalism.*

Складність та багатоманітність проявів національної самоідентифікації у просторі новітніх символів епохи є проблемою гостроактуальною та досить маловивченою, такою, що наразі перебуває, радше, у стані предмету публіцистики, аніж наукового дослідження. Виділення в ній нових кроскультурних феноменів, дослідження їх гібридної природи є запорукою подальшої актуалізації та всебічного наукового вивчення.

Численні праці, присвячені проблемам національної ідентичності є загальним місцем для філософського, політологічного та культурологічного дослідження. Найбільш значущими дослідниками в даному питанні вважаються Е. Сміт [3], Ч. Тейлор [4], Т. Адорно [2]. Серед дослідників різнопланових культурних трансформацій та національної самоідентифікації українського соціуму варто відзначити М. Степико [1], П. Гнатенко [5], В. Мельника та низку інших фахівців з дослідження українських соціокультурних реалій. Втім, роль символів у процесі національної самоідентифікації, їх гібридний та транскультурний характер допоки є маловивченими.

Вивчення феномену гібридного символізму як одночасно евристичного та контрпродуктивного фактора національної самоідентифікації особистості у транзитивному суспільстві є основною метою даного дослідження.

Територія сучасної України – це місце і простір цивілізаційних, культурних, мовних та етнічних розломів. Тривалі століття на цих землях, позбавлених номінальної автентичної державності, панували найрізноманітніші, часто протилежні культурні тенденції самоусвідомлення та смототожності. Різні українські регіони мають різні культурні потенціали та традиції, протягом історії ці регіони входили до складу різних держав, відрізнялись мовно, соціально, політично та конфесійно. Саме тому всеукраїнський референдум 1991 року став надзвичайно знаковою соціальною та історичною подією, маркером єдності для українського суспільства, засвідчив бажання українського населення самоідентифікуватись навколо поняття «народ». І формування та збереження реальної національної ідентичності, за історичною логікою, мало б стати найважливішим завданням держави з набуттям нею незалежності.

На жаль, цілеспрямована робота у напрямку напрацювання нових об'єднуючих символів українського громадянського суспільства і політичної нації не здійснювалась, тривалий час Україна продовжувала жити у символічному просторі радянських часів. Тобто можна констатувати, що ми мали справу із номінальними поняттями народу, але аж ніяк не з поняттями громадянського суспільства або політичної нації.

Головним об'єднуючим чинником для українського народу з часів офіційного

набуття державності мали б стати не територія та досить умовні кордони, а ідея – ідея української мультикультурної ідентичності на підставі українського громадянства. Якщо особа, незважаючи на національність, набуває у державі всю повноту прав завдяки громадянству – це й є індикатором існування політичної нації і громадянського суспільства, що існують незалежно від релігійних, етнічних або мовних відмінностей. Оскільки цілеспрямованої стратегії пошуку таких об'єднуючих чинників в Україні тривалі роки не здійснювалось, це багато в чому спричинило гострі соціальні конфлікти, які, в тому числі інспіровані ззовні, стали фактором кардинальної зміни соціокультурної парадигми та чисельних громадських акцій у різних регіонах України з кінця 2013 року. Заради наукової неупередженості ми називатимемо соціальним спротивом як події Євромайдану, так і процеси автономізації, сепаратизму та іредентизму, запущені дещо пізніше.

Україна з моменту набуття незалежності тривалий час перебувала у своєрідному режимі *stand by*. Характерною його рисою було також ще й те, що українці весь цей час досить важко ідентифікували себе серед символів модерної епохи. Це навіть за умови, що, наприклад комуністична ідеологія, яка панувала на українських територіях за радянських часів, мала походження якраз з епохи європейського модерну. Гібридність її на радянських територіях полягала в тому, що маючи чітко марковане західноєвропейське походження, вона репрезентувалась як унікальний власний шлях нової «соціальної генерації» – радянського народу.

Від початку революції гідності ми всі відчуваємо, що ми нарешті опинились в історії. Останніми місяцями вона твориться на наших очах і показує нам самим, ким ми насправді є і в якому суспільстві живемо. Вона на сьогодні вже є невід'ємною частиною української етнокультури. Поверхневим шаром її елементів можна вважати сплеск поваги і любові до національної символіки, культова масова популярність кольорів українського прапора, масове використання їх у оформленні авто, гаджетів, у одязі та зовнішній рекламі, поступові зміни змістовної наповнюваності синтетичних засобів масової інформації (радіо та телебачення) на користь українського контенту, пробудження любові до національного одягу та народного мистецтва тощо. Все це є маркерами змін у структурі символічного світосприйняття українців. Навіть символи, які тривалий час були значимими лише для певних соціальних груп, зокрема для футбольних фанів або членів військових патріотичних об'єднань, стають загально впізнаваними.

Більш глибоким шаром формування символічної самоідентичності українця є на сьогодні героїзація боротьби за свободу та сакральність жертви українських воїнів, ототожнення цієї боротьби з одвічною метою і шляхом українського народу, розуміння її як процесу спільної боротьби українців за незалежність, сплеск інтересу до вивчення національної історії та літератури, ребрендинг образів великих українців у вигляді сучасних борців зі злом. Останній приклад, врешті, є показовим саме з погляду панування гібридів у сучасну епоху. Наприклад, графіті Т. Шевченка у респіраторі та з «коктейлем Молотова» сприймається як гібридний, але водночас евристичний та конструктивний символ протесту, оскільки пов'язаний із генетичним етнокультурним кодом нації. І все це стає ознаками оформлення стійких нових національних символів.

Проте логіка дослідження вимагає від нас наголосити на певних негативних процесах, що супроводжують сучасні пошуки української ідентичності та мають пряме відношення до «символьної» гібридизації. Зокрема, останнім часом у державі майже не змінюється ситуація із мовною політикою. Шок від зовнішньої агресії, втрата територій та війна загострили в суспільстві відчуття небезпеки від порушення мовного питання. Вважається, що це питання лише розпалює ворожі настрої і тому в регіонах, де свого часу було застосовано вкрай недосконале законодавство про регіональні мови, поняття «українськості» лишається радше метафоричним. Державні установи, політичний менеджмент, громадські заклади та засоби масової інформації не поспішають переходити на державну мову, аргументуючи це тим, що український патріот не обов'язково має бути україномовним. Але ж такі фахівці, як етнологи, антропологи, лінгвісти та семіотики чудово розуміють, що мова є символічною знаковою системою, матеріальним виразом ідеальної за своїм статусом свідомості, і ця остання тільки тоді здатна проявити всі відтінки культурних сенсів, коли співпадає із мовною складовою. Фактично у мовному питанні ми сьогодні маємо справу із певним соціальним і світоглядним непродуктивним гібридом, який, за всіма ознаками, гальмує формування політичної нації.

Небезпечними є тенденції використання лише окремих версій української історії в якості загальнонаціонального варіанту історичної долі і історичної правди народу. Український спротив 2013-2015 років – це історія, яку здійснив не етнос, а громадянська і політична українська нація. Тому пошуки культурних домінант у мультикультурному просторі можуть призвести до ще більшого поглиблення розколів та конфронтацій у суспільстві, не кажучи вже про те, що це питання легко стає предметом політичних маніпуляцій.

Суттєвим негативним фактором формування консолідованого українського суспільства є проблеми, пов'язані із процесом декомунізації. Абсолютно незбагненим залишається явище толерації багатьма громадянами (навіть молодого віку) радянської символіки. Аргументи на кшталт поважного ставлення до історії несуть суттєву суспільну загрозу, оскільки вступають у конфронтацію із нівелюванням історичних травм тоталітаризму і, врешті, призводять до наслідків цілком протилежних – до викривлення самої цієї історії. Гібридна толерантність в Україні сьогодні отримала вираження у досить химерних проявах – пам'ятники Леніну у вишиванках, радянські зірки, пофарбовані у синьо-жовтий тощо. На тимчасово окупованих територіях процвітає штучна гібридизація символів тоталітаризму із символами православ'я, спроби створення нової символіки поєднанням кольорів «постімперії» у конфігурації прапору конфедерації південних штатів, радянська військова символіка часів Другої світової війни з'єднується з символікою підрозділів, частин та армій, що воювали на стороні нацистської Німеччини. Це типові гібридні символи у прямому значенні поняття гібрид – вони маркують нововтворену реальність як цілковито непродуктивну. Крім того самоідентифікація населення цих територій пов'язується, переважно, із радянським минулим, системою, що нівелювала та придушувала етнічне розмаїття. Саме тому у процесі пошуку самототожності люди приречені на існування у

маргінальній зоні «сірості» – і у ментальному, і у правовому та статусному сенсах.

Саме поняття «революція гідності», що стійко увійшло до нашого лексикону, також є гібридним символом. Події Євромайдану не були революцією ані у політичному, ані в соціальному сенсах. Вони не призвели ані до зміни форми влади, ані до зміни соціальної структури суспільства. Ще у меншому сенсі вони є національною революцією, оскільки національний або етнічний екстремізм сприймався активною частиною суспільства вкрай негативно, а його поодинокі випадки виглядали, швидше, маргіналізованими.

По суті, сьогоденне українське суспільство є ареною втілення тези одного з ледь не головних у світі спеціалістів з питань мультикультуралізму Ч. Тейлора: «...будь-яке суспільство з міцними колективними цілями може бути ліберальним у тому випадку, коли воно здатне поважати різні позиції, й особливо тоді, коли воно також має справу з тими, хто не поділяє його загальні цілі; а ще тоді, коли воно у змозі запропонувати адекватні засоби для захисту фундаментальних прав. Безсумнівно, переслідування одразу всіх цих цілей буде пов'язане з напруженням і різними труднощами, проте таке переслідування не є неможливим, і проблеми, з ним пов'язані, в принципі, не є більшими за ті, з якими стикається будь-яке ліберальне суспільство, яке хоче поєднати, наприклад, свободу та рівність, або процвітання та справедливість» [4, с. 59].

І, нарешті, варто наголосити ще на одній суттєвій проблемі в контексті нашого дослідження – стрімкій комерціалізації символів українського спротиву. Оскільки цей соціальний протест був надзвичайно добре задокументований і, врешті, естетизований, він став надзвичайно впізнаваним в усьому світі. Тому на сьогодні процеси народження української політичної нації супроводжуються тим, що свого часу було описано одним з творців франкфуртської концепції «індустрії масової культури» Теодором В. Адорно. У її основі лежить уявлення, що культурний процес дедалі більше нагадує виробничу діяльність, поставлену на конвеєр. Змістовно спрощені артефакти культури не вимагають серйозного ставлення й осмислення, а тільки задовольняють удавані потреби суспільства споживання.

Громадянський спротив, що виникає як реакція на соціальні негаразди, засилля корупції та залежності від інших держав, стає потужним чинником активізації процесу національної та етнічної самоідентифікації.

Символи, що супроводжують громадський протест, є чимсь на кшталт інсайту, певного колективного осяяння, з'являються невимушено, імпульсивно, почасти мимоволі. Нові символи не виробляються цілеспрямовано, вони є наслідком ефекту соціальних потрясінь та трансформацій.

Творення нових національних символів – тривалий та складний процес, як і, власне, формування самого модерного українського суспільства, в основі якого не може бути покладено лише етнічну чи національну ідентичність.

В умовах українського громадянського спротиву продуктивними виявились ті гібридні символи, які ініціювали запуск потужних процесів самоідентифікації і абсолютно контрпродуктивними та ситуативними ті, які намагаються поєднати національні та етнічні символи з тоталітарними. У цьому полягає очевидна амбівалентність сучасних символів-гібридів.

Громадянський спротив – це ритуальне дійство, у ході якого відбувається національна та етнічна самоідентифікація, актуалізується мультикультуральний та мультиетнічний характер народу та складається політична нація. Феномен українського протесту продемонстрував у чистому вигляді що він є символічним дійством, актом трансгресії, коли трансформується та змінюється сама дійова особа, відбувається ритуал переходу, після якого вже неможливо бути колишнім.

Громадський протест в Україні супроводжується процесом творення власної історії, яка відбувається на наших очах, є не вигаданою і може закласти спільний фундамент нашої модерної ідентичності.

Джерела та література:

1. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.
2. Adorno T. The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture / Teodor W. Adorno – London: Routledge, 2001. – 224 p.
3. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. / Ентоні Д. Сміт. — К.: Основи, 1994. –224 с.
4. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «Політика визнання» / Чарльз Тейлор. – К.: Альтерпрес, 2004. – 172 с.
5. Гнатенко П.И. Гражданское общество в контексте изменений, происходящих в Украине / П.И. Гнатенко // Грані. – 2013. – № 8. – С. 96–99.
6. Сінькевич О.Б. Соціокультурна ідентичність: виклики глобалізації / О.Сінькевич // Європеець як творець цивілізації розвитку і прогресу: Матеріали міжнар. наук. конф. 17-18 вересня 2013 року / Гол. ред. А. Карась. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 89–91.
7. Расевич В. Нові герої – нова спільна історія. Революція Гідності та війна за суверенну незалежну Україну – це вже спільна українська історія / Василь Расевич [Електронний ресурс]. Режим доступу:[http://zaxid.net/news/showNews.do?novi_geroyi__nova_spilna_istoriya&objectId=1314850]
8. Грицюк О. Соціально-політичні графіти революції гідності (на матеріалах Києва) / Грицюк Ольга // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. Випуск 45. – К., 2015. – С.130–136
9. Скрицька Н. Культурна ідентичність у контексті самовизначення / Н. Скрицька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Культурологія. – 2013. – Вип. 12(2). –С. 348–352.
10. Шевчук Д. Культурна ідентичність та глобалізація / Д. Шевчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Культурологія. – 2010. – Вип. 5. – С. 4–15.

УДК 133.522.1:37.016:[069+94(477)]

*Ольга Іванова
Олена Іванова*

Символи та знаки як джерело вивчення та атрибуції масонських предметів у збірці Національного музею історії України.

Досліджуються предмети (грамоти, знаки, предмети ритуалу) масонських лож Російської імперії кін. ХVIII – перш. третини ХІХ ст., які зберігаються в збірці Національного музею історії України. Висвітлюють проблеми атрибуції